

TEORETYCZNOPRAWNE I LOGICZNE UWARUNKOWANIA PRZEKŁADU PRAWNEGO

Anna Jopek-Bosiacka

TEORETYCZNOPRAWNE I LOGICZNE UWARUNKOWANIA PRZEKŁADU PRAWNEGO

Anna Jopek-Bosiacka

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Publikacja została dofinansowana
przez Wydział Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego

Stan prawny na 20 lutego 2019 r.

Recenzent

Dr hab. Sławomir Lewandowski

Wydawca

Joanna Dzwonnik

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Joanna Ośka

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Łamanie

Fotoedytor

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8160-523-6

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
---------------------	---

Wprowadzenie	11
--------------------	----

Część I

Prawo a język

Wstęp	21
-------------	----

Rozdział 1

Podstawowe pojęcia	23
--------------------------	----

Rozdział 2

Teoria prawa i logika prawnicza a język prawa	28
---	----

Rozdział 3

Zasady poprawnej legislacji a teksty prawne	33
---	----

3.1. Jasność i precyzja tekstów prawnych	36
--	----

3.2. Spójność systemu a spójność tekstu	39
---	----

3.3. Zwięzłość tekstu prawnego	42
--------------------------------------	----

3.4. Racjonalność systemu – jednoznaczność tekstu	45
---	----

3.5. Prosty język – zrozumiałe prawo. Perspektywa zmian	49
---	----

Część II

Prawo jako tekst. Język w tekście

Wstęp	55
-------------	----

Rozdział 1

Normatywność a terminologia prawna	57
1.1. Cechy szczególne terminologii	59
1.1.1. Jednoznaczność	59
1.1.2. Niedookreśloność i nieostrość	60
1.1.3. Eksplicytność	66
1.1.4. Formalny charakter	68
1.1.5. <i>System-bound terms</i>	72
1.1.6. Hierarchiczność	74
1.2. Definiowanie pojęć w tekście prawnym	75
1.2.1. Definicje prawne i ich rodzaje	76
1.2.2. Budowa definicji	78
1.2.3. Sposób formułowania definicji i ich miejsce w tekście prawnym	84
1.2.4. Definicje a gałąź prawa	91
1.2.5. Definicje prawne w innych systemach prawnych ...	98
1.2.5.1. System <i>common law</i>	99
1.2.5.2. System prawa unijnego	105

Rozdział 2

Normatywność a gramatyka tekstu prawnego	109
2.1. Spójniki	109
2.1.1. Relacje logiczne a spójniki	110
2.1.1.1. Koniunkcja	111
2.1.1.2. Alternatywa zwykła	118
2.1.1.3. Alternatywa rozłączna	127
2.1.1.4. Dysjunkcja	137
2.1.1.5. Binegacja	138
2.1.2. Zasady stosowania spójników	139
2.1.2.1. Funktorowość	140
2.1.2.2. Różna moc wiązania argumentów	140
2.1.3. Negacja a spójniki	143
2.1.4. Definicje a spójniki	152
2.2. Zdanie. Struktura informacyjna	156
2.2.1. Tematyczno-rematyczna struktura zdania	160
2.2.2. Szyk a znaczenie	165
2.2.3. Interpunkcja a znaczenie	167

2.3. Czasownik	172
2.3.1. Czas	172
2.3.2. Tryb	180
2.3.3. Aspekt	182
2.4. Modalność deontyczna	184
2.4.1. Nakaz	189
2.4.2. Zakaz	199
2.4.3. Dozwolenie	205
2.5. Negacja	212

Część III

Prawo w tłumaczeniu: tekst a przekład

Wstęp	219
--------------------	-----

Rozdział 1

Tekst prawny w ujęciu genologicznym	220
--	-----

Rozdział 2

Struktura tekstowa aktu prawnego	223
2.1. Systematyzacja przepisów	229
2.2. Oznaczanie przepisów	233

Rozdział 3

Interpretacja tekstu prawnego	236
--	-----

Rozdział 4

Wybrane zasady przekładu prawnego	242
4.1. Komparatystyka prawnicza	246
4.2. Przekład prawny jako odwzorowanie	249
4.2.1. Zasada jednego zdania	251
4.2.2. Zasada przyporządkowania jednoznacznego	253
4.3. Norma a uzus	254
4.3.1. Uzus systemu prawnego	256
4.3.2. Uzus logiczny	259
4.3.3. Uzus instytucjonalny	260

Zakończenie	263
Bibliografia	269
Akty prawne	297
Orzecznictwo	307

WYKAZ SKRÓTÓW

- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.)
- k.k.s. – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2018 r. poz. 1958 ze zm.)
- k.p. – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2018 r. poz. 917 ze zm.)
- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 2096 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.)
- k.p.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1577 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. poz. 483 ze sprost. i zm.)
- NSA – Naczelny Sąd Administracyjny
- PiP – Państwo i Prawo
- RPEiS – Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
- SN – Sąd Najwyższy
- TK – Trybunał Konstytucyjny
- WSA – wojewódzki sąd administracyjny
- z.t.p. – rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20.06.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. z 2016 r. poz. 283, zał.)

WPROWADZENIE

Na dyskurs prawny i komunikację prawną można patrzeć z różnych perspektyw badawczych, badać je za pomocą różnych narzędzi metodologicznych i metodologii: filozofii prawa (m.in. Bentham 1782[1970], Kelsen 1960, Hart 1961, Dworkin 1986, Sartor 2007, Raz 2009), filozofii języka (m.in. Wittgenstein 1922, Austin 1962, Marmor 2014), socjologii prawa (Cotterrell 2006, Luhmann 1981), semiotyki prawa (Kevelson 1986, 1987, 1988; Carzo i Jackson 1985; Jackson 2010, 1985), lingwistyki (Biel, Goźdz-Roszkowski, Matulewska, Kierzkowska), analizy dyskursu, prawoznawstwa czy teorii prawa (Wróblewski, Zieliński, Wronkowska), logiki (Ziemiński, Malinowski, Ajdukiewicz, Kotarbiński), komparatystyki prawniczej (Zweigert i Kötz, de Cruz, Tokarczyk, de Groot). Za pomocą językoznawczej metodologii badawczej (przede wszystkim lingwistyki stosowanej, socjopragmatyki, genologii lingwistycznej, lingwistyki tekstu oraz translatoryki), podjęto próbę nakreślenia teoretycznoprawnych i logicznych podstaw przekładu prawnego, przyjmując za punkt wyjścia polską teorię prawa, logikę prawniczą i częściowo socjologię prawa oraz filozofię prawa.

Przyjęta **metodologia** w przeważającej większości czerpie z wyników badań teorii prawa i logiki, co jest warunkiem *sine qua non* właściwej interpretacji tekstu prawnego. Uzupełniające wykorzystanie teorii lingwistycznych i translatorycznych pozwoli na wykorzystanie przedstawionych wyników na potrzeby analizy komunikacji prawnej i przekładu prawnego. Wybór elementów tekstu do analizy podyktowany był ważnością zagadnień pozostających na styku teorii prawa i logiki oraz lingwistyki i translatoryki. Wśród analizowanych zagad-

nień znalazły się definicje, spójniki, modalność deontyczna, negacja, terminologia, struktura syntaktyczna i informacyjna przepisów prawnych oraz struktura tekstu prawnego.

Celem moich rozważań – na podstawie polskich, anglosaskich i unijnych zasad techniki prawodawczej – jest: 1) analiza wyabstrahowanych właściwości tekstów prawnych w ujęciu porównawczym w kontekście przekładu prawnego; 2) wykazanie wpływu wskazanych narzędzi analitycznych i wybranych metodologii m.in. z zakresu teorii prawa, logiki, prawa porównawczego, analizy dyskursu i translatoryki na możliwości analizowania tekstu prawnego i jego interpretacji; 3) wskazanie logicznych i teoretycznoprawnych podstaw przekładu prawnego; 4) wyodrębnienie najważniejszych zasad przekładu prawnego. W rezultacie zostaną przedstawione najważniejsze podstawy przekładu prawnego w oparciu o zasady wypracowane przez teorię prawa, logikę prawniczą, a także translatorykę, uwzględniając również prawo porównawcze traktowane jako funkcjonalna metoda badawcza i narzędzie pozyskiwania wiedzy na temat innych systemów prawnych.

Prymarnym przedmiotem mojego zainteresowania badawczego jest język prawny przepisów bez szczegółowej analizy norm prawnych, z wyjątkiem prawnych aktów mowy związanych z modalnością deontyczną. Logiczne rozważania na temat języka tekstów aktów prawnych dotyczyć będą wyłącznie logiki prawniczej i semiotyki logicznej, a nie logiki formalnej. Elementy logiki i teorii prawa będą wzajemnie się przenikać.

Analizie będzie poddawana przede wszystkim pisemna i normatywna odmiana dyskursu prawnego, polsko- i anglojęzyczna, w ujęciu porównawczym, na potrzeby teorii przekładu i praktyki tłumaczeniowej oraz dydaktyki przekładu prawnego i specjalistycznego. Przez **normatywną odmianę** rozumiem teksty prawne w klasycznym ujęciu B. Wróblewskiego (1948), a więc teksty stanowiące i wyrażające normy prawne, tj. akty prawne takie jak ustawy i akty wykonawcze, regulowane w zakresie formy i treści najczęściej zasadami techniki prawodawczej. Język tekstów prawnych, czyli język

przepisów¹, będzie analizowany z perspektywy dyrektyw techniki prawodawczej w sposób komparatystyczny. Wyniki analizy pozwolą uznać przekład prawny za autonomiczny rodzaj przekładu specjalistycznego z uwzględnieniem jego odrębności związanych przede wszystkim z dziedziną wiedzy, której dotyczy. **Tezę** tę postaram się udowodnić w niniejszej pracy.

Praca ma charakter interdyscyplinarny. Chociaż H. Kelsen uważał, że łączenie różnych dyscyplin naukowych, w szczególności prawa i socjologii, jest niedopuszczalne przy opisie prawa, bo prowadzi do metodologicznego synkretyzmu (2003: 5), to wydaje się, że połączenie teorii prawa i logiki z szeroko pojętym językoznawstwem wzbogaca przedmiot badań, tj. tekst normatywny i jego przekład w ujęciu kontrastywnym polsko-angielskim². Podejście interdyscyplinarne pozwala uzupełniać i weryfikować hipotezy pochodzące z odrębnych źródeł wiedzy. Analiza przekładu prawnego wymaga odwołania się do wiedzy z zakresu nauk prawnych i nauk pokrewnych. Przekład prawny jest rozumiany tutaj wąsko, wyłącznie jako przekład tekstów prawnych (inaczej Jopek-Bosiacka 2006).

Współczesne kierunki badań z zakresu teorii prawa, filozofii prawa oraz logiki (Malinowski, Zieliński, Gizbert-Studnicki, Zirk-Sadowski, Choduń, Matczak) w coraz większym stopniu pokazują możliwości otwarcia na wiedzę językoznawczą, w szczególności takich kierunków badań jak lingwistyka tekstu, analiza dyskursu, lingwistyka korpusowa, socjolingwistyka czy semantyka. Aparat pojęciowy w części dotyczącej przekładu będzie obejmował głównie pojęcia i teorie wypracowane przez translatorykę.

Tekst prawny pokazany jest w pierwszej kolejności z perspektywy teorii prawa i logiki prawniczej w ujęciu A. Malinowskiego i S. Lewan-

¹ Język prawny, czyli język, w którym formułowane jest prawo, w ujęciu B. Wróblewskiego (1948), występuje w dwóch odmianach: język przepisów (język tekstów prawnych) i język norm prawnych (wyabstrahowany z języka przepisów) (por. też Redelbach, Wronkowska, Ziemiński 1994: 186–188).

² Na temat interdyscyplinarności (Thompson Klein 1990) w badaniach na temat prawa zob. S. Kirste (2012).

dowskiego. Wychodząc od koncepcji normatywistycznych H. Kelsena oraz derywacyjnej koncepcji wykładni M. Zielińskiego, pojęcie tekstu prawnego podlega w świetle badań teoretycznych (głównie z zakresu teorii prawa i filozofii prawa) ewolucji prezentującej pewne zbieżne punkty ze współczesnymi badaniami lingwistycznymi z zakresu lingwistyki tekstu, analizy dyskursu i genologii lingwistycznej. Koncepcje M. Matczaka oraz A. Choduń pokazują otwartą koncepcję tekstu budowaną w oparciu o szeroko pojęty kontekst prawny, pokazywany w ujęciu socjolingwistycznym bliskim koncepcjom T. Gizbert-Studnickiego.

Tekst prawny jako przedmiot badań ujmowany jest w kategoriach wzorca normatywnego definiowanego przez dyrektywy techniki prawodawczej, który podlega szczególnym prawom logicznym właściwym dla komunikacji prawnej. Prezentowane podejście teoretyczne ma przełożenie na praktykę tłumaczeniową dotyczącą tekstów prawnych, co obrazować będą podawane przykłady. Z punktu widzenia przekładu prawnego najważniejsze są elementy semantyki logicznej, gramatyki normatywnej, makro- i mikrokompozycji aktu prawnego, oraz stylistyki w ujęciu porównawczym.

Celem cząstkowym ma być też pokazanie zmiany językowej w anglosaskim normatywnym dyskursie prawnym, co ma wpływ na przekład polskich tekstów prawnych i częściowo prawniczych na język angielski. W zamierzeniu praca ma mieć wymiar praktyczny, pokazując przykłady rozwiązań niektórych istotnych problemów w przekładzie prawnym w oparciu o najnowsze anglosaskie zasady i dyrektywy techniki prawodawczej. Przedstawione rozwiązania i wskazówki mogą być również wykorzystywane na potrzeby przekładu innych gatunków prawnych, np. umów, w tym umów międzynarodowych, testamentów czy wyroków.

Praca została podzielona na trzy części.

Część I obejmuje zagadnienia wstępne i definiuje podstawowe pojęcia dla analizy: tekstu prawnego, uwarunkowanego systemowo kontekstu oraz systemu prawnego w kontekście kultury prawnej. U podstaw

analizy, głównie o charakterze teoretycznoprawnym i logicznym, jest założenie o normatywności tekstów prawnych. Uprawomocnia ono przyjętą metodologię i pozwala uzyskać wiarygodne – z punktu widzenia nauk prawnych – wyniki.

Teksty prawne w kontekście analizowanych szczegółowo polskich, anglosaskich i unijnych zasad techniki legislacyjnej wykazują w ujęciu idealistycznym takie pożądane cechy jak: jasność, precyzja, spójność, zwięzłość i jednoznaczność. Współczesne próby zwiększenia komunikatywności języka tekstów prawnych, jego upraszczanie, wskazują na rozbieżność kanonu reguł poprawnej legislacji zawartego w zasadach techniki prawodawczej w stosunku do rzeczywistej jakości tekstów prawodawczych.

Część II, zawierająca kluczowy obszar analizy, wskazuje na bezpośrednie powiązanie terminologii i gramatyki tekstu prawnego z jego normatywnością. Definiowanie terminów prawnych podlega szczególnym rygorom, ponieważ to właśnie definicje legalne są podstawowymi dyrektywami interpretacyjnymi tekstu prawnego. Porównawcze ujęcie oraz skupienie się na budowie i sposobach formułowania definicji w zależności od zaprezentowanych parametrów przyczyni się do uporządkowania praktyki tłumaczeniowej. Terminologia prawna ma pewne unikalne cechy, takie jak niedookreśloność czy hierarchiczność, które bezpośrednio wiążą terminy z określonym systemem prawa.

Do najważniejszych cech gramatyki z punktu widzenia przekładu prawnego zaliczono relacje logiczne spójników, negację oraz strukturę informacyjną zdania, wpływ szyku i interpunkcji na znaczenie, modalność deontyczną, a także czas, tryb i aspekt czasownika w tekście prawnym.

Analiza języka tekstów prawnych została uzupełniona o elementy tekstowe i tłumaczeniowe w części III. Genologiczne ujęcie tekstu prawnego pozwala, w oparciu o analizowaną strukturę wewnętrzną tekstu (makro- i mikrokompozycję), przyjąć tezę o bezpośrednim wpływie cech wzorca tekstowego na stosowane rozwiązania tłumaczeniowe.

Wykładnia tekstu prawnego nie ma bowiem charakteru uniwersalnego, ale wynika wprost z danego systemu, jego kultury i tradycji. Komparatystyka prawnicza jako metoda porównawcza wypełnia potrzeby przekładu prawnego w kontekście wyboru właściwych form i konwencji semantycznych, stylistycznych i tekstowych (dyskursywnych).

Część III zawiera również wybrane zasady przekładu prawnego wynikające z przyjętych założeń na temat egzegezy tekstu oraz reguł interpretacyjnych wypracowanych w danym systemie i danej kulturze prawnej. Wskazane zasady wiążą się bezpośrednio z ujęciem przekładu prawnego jako odwzorowania na poziomie formy i treści oraz uwarunkowaniami przekładu prawnego: istniejącymi bądź postulowanymi normami i uzusami w płaszczyźnie językowej, tłumaczeniowej i prawnej.

Praca, poprzez ujęcie interdyscyplinarne, pokazuje przydatność metodologii teoretycznoprawnej i logicznej do wzbogacenia wiedzy językoznawczej i translatorycznej o przekładzie tekstów prawnych. Pokazuje też możliwości wykorzystania na potrzeby przekładu prawnego różnorodnych zasad techniki prawodawczej, będących syntezą ustaleń teorii prawa i logiki, i dotyczących wystowienia norm prawnych na poziomie zdania i tekstu. Wyniki badań mogą też znaleźć zastosowanie do tekstów prawniczych.

Przedstawione tezy, analizy i wynikające z nich zasady przyczynią się być może do włączenia logiki prawniczej i teorii prawa do obszaru badawczego dotyczącego przekładu prawnego w szerszym niż dotychczas zakresie.

Książka nie mogłaby zostać zaprezentowana w obecnym kształcie bez życzliwości i pomocy wielu osób, którym wyrażam głęboką wdzięczność – dr. hab. Sławomirowi Lewandowskiemu z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego za cenne uwagi recenzyjne, prof. dr. hab. Maciejowi Zielińskiemu z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego za inspirację, Koleżankom i Kolegom z Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie od ponad dwudziestu lat mam możliwość rozwi-

jania swoich pasji naukowych, i Członkom Zespołu Języka Prawnego Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, którego Kierownikiem jest prof. dr hab. Maciej Zieliński, a sekretarzem – dr. hab. Agnieszka Choduń z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, za interdyscyplinarne dyskusje, istotne nie tylko przy pracy nad prezentowaną książką, oraz moim Najbliższym: Rodzicom, Mężowi i Synowi za nieustające wsparcie i wyrozumiałość.

Część I
PRAWO A JĘZYK

WSTĘP

Punktem wyjścia dla moich rozważań jest polska teoria prawa, w tym rozróżnienie tekstów prawnych i prawniczych, rola logiki w formułowaniu i interpretowaniu tekstów oraz po części socjologia prawa. Przyjęta perspektywa badawcza zakłada wykorzystanie językoznawczych metodologii i narzędzi takich dyscyplin jak lingwistyka stosowana, analiza dyskursu, pragmatyka, lingwistyka tekstu, translatoryka, a także pojęć i metod z zakresu teorii prawa i logiki prawniczej oraz prawa porównawczego i socjologii prawa.

System prawa pełni nadrzędną funkcję wobec języka i tekstu, porządkuje jego strukturę i narzuca określone rozwiązania tekstowe¹ oraz wykładnię tekstu normatywnego w oparciu o jego gatunek i systemowy kontekst (np. gałąź prawa). Należy przy tym pamiętać, że system prawa, podobnie jak system źródeł prawa, ma strukturę hierarchiczną (Płeszka 1988).

Jak pisał Ch. Perelman (1984: 35), „Rozumowanie prawnicze ma prawie zawsze charakter sporny i dlatego w przeciwieństwie do czysto formalnego rozumowania dedukcyjnego tylko bardzo rzadko może być uznane za poprawne lub niepoprawne w sposób, by tak rzec, bezosobowy”. Stąd szczególnie ważny jest kontekst prawny tekstu, a więc to, co stanowi punkt odniesienia dla tekstu prawnego.

¹ Celowo operuję tutaj możliwie szerokim terminem „rozwiązania tekstowe”, podobnie jak A. Pym (2018: 41–42) posługuje się terminem „rozwiązania tłumaczeniowe” (ang. *translation solutions*), aby uniknąć konieczności szczegółowej analizy przyjętej perspektywy językoznawczej i możliwych implikacji, nieistotnych na tym etapie dyskusji.

Chociaż język wydaje się naturalnym środowiskiem, w którym realizowane są niemal wszystkie działania prawnicze, to język nigdy nie będzie samoistnym przedmiotem badań prawoznawstwa oraz autonomicznym medium komunikacji prawniczej (Kozak 2006: 33, 35). Z punktu widzenia prowadzonej analizy istotne jest to, że w języku wyrażane są teksty normatywne. Dla przyjętej perspektywy badawczej istotniejsze niż pojęcie języka jest pojęcie dyskursu, a więc działania i interakcji zapośredniczonej w języku (tak też Kozak 2006: 35), uwzględniającej szeroko rozumiany kontekst.

Rozdział 1

PODSTAWOWE POJĘCIA

Kontekst i ramy moich rozważań stanowią **uwarunkowania teoretycznoprawne**: system prawny, kultura prawna, obszar językowy, gałąź prawa, gatunek tekstu, odmiana języka, a więc szeroko pojęty **kontekst** tekstu prawnego. Kontekst warunkowany jest systemowo, jako system wiedzy z zakresu prawa, system norm prawnych i system władzy (uwarunkowania instytucjonalne). Siłą rzeczy uwarunkowania teoretycznoprawne dotyczą w pierwszej kolejności tekstów prawnych, a więc normodawczych, obowiązujących w danym momencie (historycznym), w danej sytuacji społeczno-politycznej. Jak podkreśla Z. Ziemiński, „sens użytych słów i wyrażeń często nie jest możliwy do ustalenia bez odwołania się do kontekstu” (1993: 46; por. identycznie Hayakawa 1949, rozdz. 17; i Marmor 2014: 79–80). A zatem rola kontekstu jest kluczowa dla odczytania znaczenia tekstu, bowiem norma prawna wymaga kontekstu do jej odtworzenia (na podstawie wykładni językowej bądź pozajęzykowej) (por. też Ziemiński, Zieliński 1992: 69–70; Solan 2010: 74; Jopek-Bosiacka 2010: 89–90). Prawo jest całościową wizją projektowanego („przyszłego”) świata, jak podkreśla M. Matczak (2019: 390), dlatego błędna jest „izolowana wykładnia językowa pojedynczych przepisów, bez uwzględnienia wykładni systemowej, bez uwzględnienia celu i funkcji stosowanego prawa”.

Centralnym pojęciem dla przyjętej perspektywy badawczej jest **tekst**¹. Jednym z powodów jest fakt, że jak pisze M. Zieliński, „język prawny

¹ Por. też tekstualizm M. Matczaka, w którego ujęciu tekst jest „centralnym elementem praktyki prawniczej, jej punktem wyjścia i wyznacznikiem jej granic” (2019: 12).

przepisów przejawia się i realizuje się w konkretnych tekstach prawnych” (1999: 50). Dlatego klasyczny w polskiej teorii prawa podział na języki prawne i prawnicze B. Wróblewskiego (1948), rozwinięty m.in. przez M. Zielińskiego (1999), oparty na kryterium przedmiotowym i funkcjonalnym, jest z punktu widzenia teorii tłumaczenia mniej istotny niż tekst, a ściślej gatunek (typ) tekstu (por. np. *genre-oriented approach* według M. Chromy – Chromá 2004)². Na marginesie dodać jednak należy, że tekst prawodawczy dominuje wśród źródeł prawa, co jest charakterystyczne dla dogmatyki prawa (Wróblewski 1990: 37).

Wśród wielu teorii tekstu za najważniejsze z punktu widzenia tłumaczenia uważam nacechowanie gatunkowe i stylowe charakterystyczne dla tekstu wyróżniane przez J. Bartmińskiego oraz jego spójność semantyczną, logiczną i kompozycyjną³ (2008: 50). Zresztą w anglosaskich podziałach tekstów z zakresu prawa (Trosborg 1997, Šarčević 1997, Cao 2007) podział na teksty według domen (*domains*) również ma charakter funkcjonalny.

Z budową i strukturą tekstu związane jest pojęcie **gatunku tekstu**. Wypracowane przez genologię, tj. naukę o gatunkach mowy, kategorie organizujące linearną przestrzeń tekstu, m.in. sygnały delimitacyjne, system nawiązań formalnych oraz logiczno-semantycznych gwarantujących spójność tematyczną tekstu, „pozwalają określić specyfikę

Ponadto tekst rozumiany jest w sposób dyskursywny, co zbliża teorię M. Matczaka do teorii lingwistycznych uwzględnianych w niniejszej pracy.

Na marginesie wskazać można za T. Dobrzyńską (1991: 171 i n.), że tekst jest przedmiotem badań językoznawczych, w formie teorii tekstu jako odrębnej dyscypliny badawczej co najmniej od lat 50. XX wieku. Por. też praca K. Kaczmarek (2016), która analizuje tekst prawny w ujęciu tekstologicznym pragmatyczno-kognitywnym.

² Podobne do koncepcji B. Wróblewskiego próby podziałów, oparte na kryterium funkcjonalnym, funkcjonują w językoznawstwie anglosaskim (np. *legal language v. language of law*), nie są one jednak szczególnie przydatne dla celów przekładu ani tym bardziej dla teorii prawa, ponieważ o ile teksty preskrytywne objęte są zakresem nazwy *language of law*, o tyle do kategorii *legal language* zaliczane są również teksty „prawnie wiążące” („legally binding texts”) (Williams 2013: 353). Zob. też A. Trosborg (1997: 32) i Y. Maley (1994: 12–13).

³ Por. też A. Cegiela i A. Markowski (1986: 118–122), którzy w miejsce spójności kompozycyjnej wskazują spójność stylistyczną tekstów.

kompozycyjną poszczególnych form mowy i przypisać gatunkom określone wzorce formalne” (Witosz 2005: 12–13).

Wybór gatunku determinuje też pozostałe strategie komunikacyjne (Witosz 2005: 14) i tłumaczeniowe. Różne odmiany gatunkowe tekstów wypracowały odmienne konwencje ramowe (delimitacyjne) tekstu (Dobrzyńska 2008a: 75). Według twórcy koncepcji gatunków mowy M. Bachtina (1986: 373–374), co podkreśla B. Witosz (2005: 33), gatunki sytuuje się na poziomie normy ze względu na ich względnie trwałe i zobowiązujący charakter. Ma to niebagatelne znaczenie dla uznania gatunku za jedną z najważniejszych kategorii dla przekładu prawnego. Będzie o tym szerzej mowa w części III.

Najważniejszym punktem odniesienia dla tekstu prawnego jest **system prawa** i kultura prawna. Wśród wielu teorii systemu prawa interesująca jest metafora zegara przywołana przez E. Łętowską w wywiadzie prasowym z czerwca 2017 r. (2017: 17): „Współcześnie system prawa to mechanizm na wzór ogromnego zegara, złożony z wielu podzespołów. Każdy składa się z kółek zębatych, przekładni, sprężyn i kształtek zaprojektowanych tak, by umożliwić stały ruch maszynierii. Czyli jego budulcem są nie tylko teksty ustaw, lecz także wyroki TK i innych sądów, decyzje administracyjne, wzory umów przygotowane w kancelariach prawnych, a nawet zwykle umowy z treścią wypracowaną przez strony. System ten ma wielu twórców. I jest dynamiczny, co oznacza, że nie tyle «jest», ile ustawicznie «staje się»”.

Nawet jeśli nie wszyscy teoretycy prawa zgodzą się co do takiego rozumienia systemu prawa, metafora zegara pokazuje złożoność systemu prawnego jako fundamentalnego pojęcia w prawie. Prawo – jak wskazuje M. Matczak – „nie bez przyczyny jest systemem [,] postuluje bowiem systemową wizję świata” (2019: 390).

Na potrzeby tej pracy nie jest konieczne przywoływanie różnych teorii systemu prawa. Warto może jedynie wskazać, że wśród europejskich systemów prawnych dominują doktryny „nawiązujące do pozytywizmu w jego umiarkowanej postaci, w wersji łączącej elementy normatywizmu oraz realizmu z uwzględnieniem [...] nawiązań do

Anna Jopek-Bosiacka – doktor nauk humanistycznych; tłumacz przysięgły języka angielskiego; radca prawny; pracownik Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego; członek Zespołu Języka Prawnego Rady Języka Polskiego oraz *The International Language and Law Association* (ILLA); redaktor naczelna czasopisma „Lingua Legis”; autorka wielu publikacji, w tym popularnych monografi „Przekład prawny i sądowy” (Wydawnictwo Naukowe PWN 2006) i „Legal Communication: A Cross-Cultural Perspective” (Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2010).

Publikacja jest pierwszą książką na polskim rynku, w której przedstawiono teoretycznoprawne i logiczne uwarunkowania przekładu prawnego. Na podstawie wskazówek techniki legislacyjnej oraz innych materiałów i aktów prawnych przybliżono najbardziej aktualne zmiany w pisaniu i redagowaniu tekstów prawnych w krajach anglosaskich w kontekście polskich zasad techniki prawodawczej. Wskazano na ścisłe związki pomiędzy teorią prawa, logiką prawniczą i przekładem prawnym w zakresie strategii tłumaczeniowych. Na podstawie praktycznych przykładów określono różnice w konstruowaniu tekstu prawnego w Polsce i w krajach anglosaskich oraz w Unii Europejskiej.

Książka będzie przydatna w szczególności osobom odpowiedzialnym za przekłady polskiego prawa na język angielski, w tym dokumentów prawa międzynarodowego – legislatorom i tłumaczom tekstów prawnych, tłumaczom przysięgłym. Będzie pomocna w pracy również lingwistom, pracownikom samorządowym związanym z legislacją oraz teoretykom i praktykom prawa.

„Sądzę, że książka może liczyć na zainteresowanie zarówno wśród przedstawicieli nauki, jak i wśród praktyków. Autorka, prowadząc rozważania o charakterze teoretycznym, nie traktuje ich jako «sztuka dla sztuki», lecz zawsze uwypukla ich praktyczny wymiar. Temu celowi służą liczne odwołania do dogmatyki prawa i warsztatu pracy tłumacza”.

Dr hab. Sławomir Lewandowski



ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8160-523-6

